

Valtioneuvoston koulutuspoliittinen selonteko (VNS 1/2021 vp)

Yleisiä havaintoja selonteosta

Selonteko on osallistavasti laadittu. Tasa-arvon ja yhdenvertaisuuden periaatteet koulutuksen järjestämisessä ovat poikkileikkaavasti mukana läpi selonteon.

Vaikutelmani on, että yrityselämän, Suomessa työskentelevien ulkomaisten osaajien (esim. tutkijat) ja etenkin TEM:in hallinnonalan asiantuntemusta olisi voinut hyödyntää valmistelussa enemmänkin.

Eniten vahvistamista selonteossa näen maamme menestyksen kannalta olennaisten **aluetalouden ja osaajapulan, korkeakoulujen yritysyhteistyön, digitalisaation ja innovaatiotoiminnan käsittelyssä.**

Keskeiset kehityskohdat

1. Tilannekuva ja toimien osumatarkkuus

Selonteossa pyritään vastaamaan näköpiirissä oleviin muutoksiin ja megatrendeihin. Keskeiset muutoksen ajurit, kuten Suomen demografinen kehitys, digitalisaatio, työn murros, kansainvälistyminen sekä ilmastonmuutos, mainitaan ja tunnistetaan.

Selonteko ei kuitenkaan luo systemaattista kokonaiskuvaa odotettavissa olevista toimintaympäristön muutoksista, eikä suhteuta näitä trendejä toisiinsa. Siksi ei myöskään synny riittävää yhteyttä tilanneanalyysin ja esitettyjen politiikkatoimien välille. Tämä vaikeuttaa esitettyjen toimien perusteiden ja tehokkuuden arvioimista. *Mitä yksittäiset trendit tarkoittavat koulutuksen järjestämiselle Suomessa – ja mikä on niiden yhteisvaikutus? Millä esitetyistä politiikkatoimista on jopa keskenään ristiriitaisia vaikutuksia? Mitä näistä havainnoista pitäisi seurata?*

Esitän seuraavia korjauksia:

- Lisätään tiivis katsaus todennäköisistä kansallisista ja kansainvälisistä kehityskuluista ja niiden vaikutuksista kasvatukseen, opetukseen, koulutukseen ja tieteentekoon juuri Suomessa. Huomioidaan, että osa trendeistä voi vahvistaa tai heikentää toisiaan.
- Kytetään esitetyt politiikkatoimet em. analyysiin, mikä vahvistaa toimien oikeasuuntaisuuden, seurausten ja tehon arviointia.
- Käydään läpi, mitkä esitettyjen politiikkatoimien todennäköiset seuraukset ovat keskenään ristiriidassa, ja esitetään keinoja hallita noita ristiriitoja.

(Esimerkkejä seurauksiltaan mahdollisesti ristiriitaisista trendeistä lausunnon lopussa.)

2. Innovaatiotoiminnan vahvistaminen

Innovaatiotoiminnan uudistava voima ja taloudellinen merkitys mainitaan selonteossa. Siinä myös viitataan tutkimus- ja innovaationeuvoston visio- ja tiekarttaan sekä koulutuksen ja tutkimuksen visio 2030:een, ja tarpeeseen saada yritysten rahoitusta näiden toteuttamiseen. **Konkretia innovaatiotoiminnan vahvistamiseksi kuitenkin puuttuu selonteosta.** Tätä on syytä lisätä:

innovaatiotoimintaa voidaan edistää selonteon vaikutusalueilla (rakenteet, asenteet, toimintakulttuuri).

Esitän seuraavia korjauksia:

- Lisätään alkuun tiivis kuvaus siitä, millaiset rakenteet, toimintakulttuuri ja millainen toimintaympäristö edistävät innovaatioita.
- Peilataan politiikkatoimia poikkileikkaavasti, läpi selonteon, em. kuvaukseen soveltuviin kohdin. Näin tunnistetaan missä ja kuinka politiikkaohjauksella voidaan vahvistaa innovaatiokyvykkyys ja innovointia tukevaa toimintakulttuuria ja ympäristöä.

3. Ulkomaisten osaajien sitouttaminen, osaajapula

Esitetty tavoite ulkomaisten osaajien sitouttamisesta korkeakoulujen, elinkeinoelämän ja julkisen sektorin kesken on erittäin tärkeä. Arvokasta: monenkeskisen yhteistyön merkitys tunnistettu.

Mahdollisuus päästä (hyviin oman alan) koulutusta vastaaviin töihin on yksi opiskelumaan vetovoimatekijöistä. Suomen ei ole helppoa kilpailla tunnetuimpien opiskelumaiden kanssa, mutta valttimme voisi olla se, että täällä työllistytään tasokkaisiin, Suomessa toimiviin kansanvälisiin yrityksiin. **Riskinä on integrointitavoitteen jääminen tavoitteeksi, jos ulkomaisten opiskelijoiden työllistymistä ei riittävästi painoteta korkeakoulujen rahoitusmallissa ja toimintakulttuurin uudistamisessa.**

Esitän seuraavia korjauksia:

- Korkeakouluille lisätään kannustinta tukea ulkomaisten opiskelijoiden työllistymistä
- Onnistuminen ulkomaisten osaajien integroinnissa sidotaan selonteossa innovaatiotoiminnan vahvistamiseen (kansainvälisyys on yksi keino tukea tätä) ja korkeakoulupaikkakuntien alueellisesta elinvoimasta huolehtimiseen (keino saada osaajia ja asukkaita alueille).
- Korkeakouluilta edellytetään nykyistä selvästi avoimempaa, alustamaisempaa ja verkottavampaa toimintamallia.

4. Korkeakoulujen yhteiskunnallisen vuorovaikutuksen vahvistaminen

Korkeakoulujen yhteiskunnallista vuorovaikutusta käsiteltäessä selonteossa painottuu koulutuksen ja tutkimuksen anti muulle yhteiskunnalle. Vuorovaikutuksen virta on esitetty yksisuuntaisena. (Esim. s. 37). **Korkeakoulujen kehitykselle on välttämätöntä kyky ja halu oppia kumppaneilta ja kehittyä vuorovaikutuksessa sidosryhmien kanssa.**

Esitän seuraavia korjauksia:

- Selontekoon lisätään mainita korkeakoulujen vuorovaikutuksen kaksisuuntaisuudesta (Tämä motivoi myös sidosryhmiä yhteistyöhön. Esim. digitalisaatio: uusin tieto voi olla yrityksissä).
- Kytetään monenkeskinen, avoin vuorovaikutus innovaatiotoiminnan edistämiseen ja opiskelijoiden työllistymisen tukemiseen (esim. yritysyhteistyö, kun ulotetaan myös perustutkinto-opiskelijoihin).
- Kannustetaan korkeakouluja kohti kulttuurista muutosta, jossa menestystekijäksi tunnistetaan kyky oppia joustavasti yrityskumppaneilta, järjestöiltä, yksityisiltä tutkimuslaitoksilta ja muilta yhteiskunnan kehittämiseen osallistuvilta, ja taito kehittyä yhdessä niiden kanssa.

Esimerkkejä seurauksiltaan mahdollisesti ristiriitaisista muutostrendeistä ja politiikkatoimista

Digitalisaatio, kansainvälistyminen ja osaajapula: kompleksisiin muutostrendeihin reagointi

Esimerkki 1. Korkeakoulujen halutaan tekevän tiiviimpää yritysyhteistyötä. Tämä tehostaa innovaatiotoimintaa, uudistumista ja opiskelijoiden työllistymistä – mutta hidastaa, joskus jopa estää opiskelijoiden valmistumista. Lisäksi panostetaan jatkuvaan oppimiseen. Se ohjaa tutkintojen arvostamisesta osaamisen arvostamiseen. Korkeakoulujen rahoitusmalli painottaa kuitenkin edelleen tutkintoja ja opiskelijoiden nopeaa valmistumista.

Yritysyhteistyöllä on paljon etuja, mutta se voi myös hidastaa, jopa estää opiskelijoiden valmistumista. Tiivis yhteistyö voi etenkin ”kuumilla aloilla” johtaa valmistumista edeltäviin rekrytointeihin. Osaajapulana pahetessa rekrytoidaan entistä enemmän osaamista, ei tutkintoja. Tätä vahvistaa Suomessakin voimistuva jatkuvan oppimisen suuntaus (fokus tutkinnoista osaamiseen). Miten tämä kokonaisuus tulisi ottaa huomioon korkeakoulujen toiminnassa ja rahoituksessa?

Esimerkki 2. Korkeakoulujen ja muiden yhteiskunnallisten toimijoiden halutaan yhdessä integroivan ulkomaisia osaajia Suomeen. Samalla koronavuoden aikana nähty digiloikka osoitti, että opiskella voi etäämpääkin. Digitalisaation eteneminen muuttaa opiskelijoiden ja työntekijöiden suhdetta asuin- ja työ/opiskelupaikkakuntaan.

Tämä voi avata mahdollisuuden maantieteellisesti aiempaa laajempaan opiskelijahankintaan ja koulutusvientiin. Etämoodin ja digitalisaation edetessä niin suomalaisten kuin ulkomaisten opiskelijoiden siteet opiskelupaikkakunnille Suomessa heikkenevät, mikä heijastuu heidän haluunsa ja valmiuksiinsa työllistyä noiden paikkakuntien/ Suomen työmarkkinoille. Miten tämä vaikuttaa alueellisesti tärkeiden yliopistojen kykyyn vetää ja pitää osaajia alueille (ja Suomeen)? Miten riskiin tulisi vastata?

Sopivia kohtia em. kysymysten käsittelylle selonteossa olisi esim. luvussa ”Teknologian ja digitalisaation mahdollisuudet koulutuksessa ja tutkimuksessa” (s. 80–84), jossa ei lainkaan käsitellä etämoodin vahvistumisen riski- ja uhkatekijöitä yliopistopaikkakunnille, ja sitä kautta alueiden ja Suomen elinkeinoelämälle. Samoin tuosta luvusta puuttuu yritysyhteistyön näkökulma; uusin osaaminen voi olla ja usein onkin, yrityksissä. Myöskään väestörakenteen muutoksia koskevissa luvuissa (s. 68–74) em. kysymystä ei tunnisteta tai käsitellä. Ajatus laajasta opintojen perässä muuttamisesta (s.73) voi digiloikan jälkeisessä ajassa olla osin jo vanhentunut.

Lisätietoja:

VTT, dosentti, tutkimusjohtaja

Mari K. Niemi

E2 Tutkimus

(+44 77 37161944)

mari.k.niemi@e2.fi